

KOZÁK GYULA

A FORTINBRAS & FORTINBRAS KORONASZÁLLÍTÓ RT.

PETŐCZ GYÖRGY: *Csak a narancs volt.* Budapest, 2001, Élet és Irodalom, 420 o.; DR. KENDE PÉTER: *A Viktor.* Budapest, 2002, KendeArt Kft. 320 o.

A történészek között eldöntetlen a vita, hogy a szóbeli források, vagyis a kortársak visszaemlékezései mennyit érnek a hagyományos, írásos dokumentumokhoz képest. Köztudott, hogy a fontos döntések jelentős része – különösen az úgynevezett szocialista országokban – *sub rosa* született, olyan beszélgetések, vadászatok, ivászatok, nyaralások alkalmával, amelyeken írásos emlékeztető még akkor sem készülhetett, ha ez a résztvevők szándékában állt volna. Néha éppen a téma miatt nem kívánnak írásos nyomot hagyni a döntésekről. Még az olyan érett demokráciában is, mint amilyen az amerikai, gyakran az elnök Camp David-i nyári rezidenciájának golfpályáján dőlnek el a világ sorsát befolyásoló kérdések, és később is csak a megállapodások semmitmondó, a lényegét elfedő részét rögzítik írásban. Egy ország vagy földrész életét meghatározó politikai döntések gyakran születnek fehér asztal mellett, meghatározó szerepet játszó személyek nagy hatású beszélgetéseinek többnyire semmilyen nyoma nem marad. Még fontosabb, hogy a súlyos döntések előkészítése, a politikai cselekvések finomstruktúrájának kidolgozása olyan körülmények között folyik, hogy a résztvevők feltételezik, mindabból soha semmi nem fog kiszivárogni. Mindazonáltal úgy tűnik, hogy idővel még a legnagyobb titkok is eljutnak a történészekhez, s a klasszikus, írásos források mellett nélkülözhetetlenné válnak egy korszak megértéséhez. Ezek a „tudások” azonban csak két módon válhatnak közkinccsé: a jelenvoltak kiszivárogtatják, elmondják, vagy az idő múltával memoárjaikban rögzítik.

Természetesen nem minden derül ki, vannak titkok, amelyeket soha nem ismerhetünk meg, mert valamennyi érintett fél kompromittálódna, ha kitudódnának. A legféltettebb, legőrzöttebb titkok megismerésére is lehetőséget ad azonban, hogy időnként a titokban érintett felek közül valaki kiválik a „klánból”, s többnyire bosszúból vagy a másik félhez való átállása okán „kipakol”. Nem mindig a bosszú vezérli az „árulót”, néha elvi megfontolás. A kettőt gyakran nehéz elválasztani egymástól, s a legtöbb esetben a bosszút is elvi alapokra helyezi a titok kibeszélője. A bosszút leggyakrabban az váltja ki, hogy a „klán” „ejti” a titok tudóját, elmarad a beígért stallum. Elvi, ideológiai oka is lehet a fecsegésnek: ha a „klán” szellemisége megváltozik, s az eltávolodó személy úgy érzi, hogy ő az „eszme” jogfolytonos továbbvivője.

Vannak azonban szervezetek, amelyek az árulást olyan súlyosan szankcionálják, hogy a titkok kifecsegésének veszélye lényegében nem áll fenn. Ezek a titkosszolgálatok. Ám kivé-

telek még a titkosszolgák között is akadnak, akik meggyőződésből, jó pénzért vagy kényszer hatására átállnak az *ellenséghez*, és ott „énekelni” kezdenek. Az *omerta*, a maffia legszigorúbb törvénye is fellazult mára, s bár ott egyetlen szankció létezik: a halál, mégis sokan választják a saját bőrük mentése érdekében – az életfogytig tartó börtön helyett – az *omerta* megszegését.

Mi, közönséges halandók, ambivalens érzéseket táplálunk azokkal szemben, akik titkokat fecsegnek ki, mert bár ezzel genetikailag belénk kódolt igényünket elégítik ki (ezért élnek meg a bulvárlapok), közben úgy gondoljuk, nem szeretnénk, ha a mi kis, jelentéktelen magántitkainkat valaki elárulná.

A titkok különböző fajtáira eltérő törvényhelyek vonatkoznak. Ismertünk államtitkot, szolgálati (hivatali) titkot és a személyiségi joghoz fűződő titkot, amelynek kifecsegése, közhírré tétele a törvény szerint szankcionálható. Ennek megfelelően a különböző fajta titkoknak vannak gazdáik, akiknek jogukban áll eldönteni, hogy egy titok meddig titok, s mikortól tartozik a közre. Nyilvánvaló, hogy egy magántitok közismertté válása – a ritka kivételtől eltekintve – csak az érintett személy(ek)nek okozhat kellemetlenséget. Ugyanakkor egy ipari fejlesztés átadása akár milliárdos károkat is okozhat a vesztesnek, s ugyanilyen előnyöket jelenthet a konkurens cégnek. A politikai élet titkainak közhírré tétele pedig akár egy ország sorsát is befolyásolhatja.

A 2002. évi országgyűlési választások előtt – kétségtelenül a választások eredményét befolyásolando – két könyv jelent meg, amely az 1998–2002 között hatalmon lévő, Fidesz által vezetett, koalíciónak tételezett politikai konglomerátum megbuktatását kívánta szolgálni. Az egyik könyv „szerzője” Petőcz György, aki a Fideszt még 1993–1994-ben elhagyó öt politikussal készített interjút, ezeket tematikusan elrendezte, ellátta lábjegyzetekkel, névmutatót készített, s létrehozott egy a legklasszikusabb értelemben vett orálistória-művet. Az öt interjúalany (Fodor Gábor, Hegedűs István, Molnár Péter, Szelényi Zsuzsa, Ungár Klára) – s ez a személyes megítélésem – a fideszesek legintellektuálisabb, leginkább gondolkodó, sőt (politikusként szokatlan módon) a moralizálás bűnébe folyamatosan beleeső csoportját képezi. Ők öten nemcsak kiléptek a Fideszből, hanem vívódásaikat összefoglalták, és közre is adták. Közülük azok, akik a Fidesz elhagyása után még folytatták politikai pályájukat, többször, más fórumokon is hangot adtak a fenntartásaiknak, amelyek a Fidesz elhagyására készítették őket, de így, együtt olvasva „bűnbeesésük” krónikáját, az eddiginél sokkal erősebb, tisztább kép áll össze az olvasó előtt. Ki is esett bűnbe? A Fidesz, s ezért hagyták ott ők öten? Vagy az öt politikus, azzal, hogy elhagyta pártját, s Petőcz Györgynek és Rádai Eszternek magnóra mondta a fájdalmas szakításig vezető utat?

Petőcz, az interjúk zömének készítője és a kötet egységes szerkezetbe rendezője, gondozója, s ne féljünk kimondani: szerzője, az interjúkat monológokká szerkesztette. Az öt egykori parlamenti képviselővel készített interjúkat hat gondolati körbe rendezte, s ugyanarról a problémakörörről – mindig azonos sorrendben – egymás mellé állította interjúalanyainak gyakran nem azonos, de egymást mindig kiegészítő visszaemlékezését, véleményét. Ám éppen az eltérő megítélések, ugyanannak a személynek vagy eseménynek a különböző értékelése teszi hitelessé és plasztikussá a több mint négyszáz könyvoldalnyi kötetben foglaltakat.

Hegedűs István és Ungár Klára a Fidesz idősebb generációjához tartozott (már harmincévesek voltak, amikor beléptek a pártba). Hegedűs politikai szocializációja (édesapja a Petőfi Kör egykori börtönviselt titkára, az 1956-os Intézet egyik alapítója, Hegedűs B. András volt, édesanyja, Ember Mária író) különös jelentőséget ad annak, amit elmond. Inkább szomorú, mint indulatos szavainak súlya van. A kis Hege, ahogy ismerősei nevezik, profi politológus, aki nemcsak történeteket, történelmet mesél, nemcsak a hőskor mára már eredendő bűnné záüllött eseményeit idézi fel, hanem azokat indulatmentesen elemzi, értelmezi is. 1994-ben

Hegedűs István és Szelényi Zsuzsa befejezte a parlamenti politizálást, 1998-ban Molnár Péter és Ungár Klára is visszavonult a nagypolitikától. Fodor Gábor – amíg a Fidesz tagja volt – Orbán Viktor mellett a párt legnépszerűbb személyiségének számított. Távozása megkönnyebülés volt a kollégiumi csapatnak, az „Orbán-klánnak”, a legszűkebb döntéshozói körnek, ő maga viszont – éppen mert a konkurencsá, politikai ellenféllé lett SZDSZ-ben nagy a tekintélye – a Fidesz számára az egyik leggyűlöletesebb figurává vált.

Ennek az öt Fideszt elhagyó és az önmarcangolástól sem mentes interjúk adására vállalkozó politikusnak három nagyon fontos közös tulajdonsága van: igazi értelmiségiek, akik a politikán és saját szakmájukon kívül nyitottak a világra, a művészetekre, a filozófiára, a társadalomban zajló eseményekre, fontosak számukra az emberi kapcsolatok; fontosabbnak tartják a politika és az erkölcs szinkronitását, mint azt az elvet, hogy a párt célja érdekében (s politikáról lévén szó, ez a cél a hatalom megszerzése és megtartása) minden eszköz felhasználható; valamint nem voltak hajlandók engedni a Fidesz kezdetben vallott liberalizmusából. Ők nemcsak hogy nagyon korán felismerték az „Orbán-klán” elvtelen (és gyakran korrupt) pragmatizmusát, hanem fel is léptek ellene. S mindehhez még Fodor két eredendő bűne is hozzájárult. Az egyik, hogy ő volt képes (vagy inkább: lett volna képes) egy Orbánnal szembeni centrumot létrehozni, a másik, hogy Kis Jánossal, az SZDSZ alapító elnökével fenntartott baráti kapcsolata állandóan abba a paranoiás gyanúba keverte, hogy Fidesz-titkokat fecseg ki az SZDSZ-nek.

Az öt egykori Fidesz-politikus sorsa a kilépés után eltérően alakult. Liberalizmusukat azonban nem tagadták meg – Fodor Gábor ma is az SZDSZ vezető politikusa –, és nem lehetett őket megvásárolni sem stallummal, sem fenyegetéssel. S itt érkezünk el a bevezetőben elmondottakhoz: ki az, aki a „titkot” kifecsegi? A csalódott szerelmes, az elveiért éveken át sikertelen belső harcokat vívó, s árulások, intrikák után távozásra kényszerített politikus, akit a pártja kiteszített? Ők öten ugyanis nem azért hagyták ott a Fideszt, mert más politikai erők többet ígértek nekik, ellenkezőleg, azért, mert a Fidesz, a megújulás, az alakuláskor deklarált elvektől való eltávolodás jegyében úgy kezdett politizálni, hogy azt ők már nem tudták vállalni. Jó időben meglátták, merre tart a pártjuk, és nem vállalhatták – Eörsi István szavaival – „a Horthy-korszak rémálomszerűen elavult struktúrájú, nacionalista, rasszista, »hitlerárjba tunkolódo« társadalmának rehabilitációját”. Akkor mentek, most pedig beszéltek.

Majd tíz év telt el, amíg az interjúkötet elkészült, és könyvpiaci siker lett. Bár a pártot elhagyók korábban sem tettek lakatot a szájukra, nem titkolták, hogy mi készítette őket erre a lépésre, az összefogott, minden részletre kiterjedő és elemző összefoglalásra csak akkor vállalkoztak, amikor indulataik már elmúltak, amikor már senki nem gondolhatta, hogy a bosszú vezérli őket. Ám a Fidesz első öt-hat évéről kibontakozó kép meglehetősen elszomorító, s jogosan vethetjük fel, hogy talán szerencsésebb lett volna, ha tapasztalataikat sokkal korábban, legkésőbb az 1998-as választások előtt közreadják. Mert hiába nem a bosszú vezérelte őket a „kipakolásban”, s hiába, hogy a Fidesz történetét majdan feldolgozó történészek munkáját segíti ez az oralthistory-kötet, ami benne foglaltatik, az egy pragmatikusan és cinikusan gondolkodó és cselekvő, antiintellektuális, a morális politizálást elutasító szűk csoport praktikáiról számol be. Mindazok számára (s magam is ezek közé tartoztam), akik nagy reményekkel tekintettek a rendszerváltáskor a Fideszre, s Orbán Viktorban a jövő nagy formátumú politikusát látták, kiábrándító, hogy ezt a fiatal pártot már a születése pillanatában a machiavellizmus jellemezte, s a vezető figurák, az „Orbán-klán” belső emberei a vidéki kisszerűség, a gátlástalan hatalom- és bírvágy megtestesítői voltak. Ahhoz pedig, hogy mindez nyilvánvalóvá váljék, nem kellett az interjúalanyoknak gyalázkodniuk, nem kellett hálózobatitkokat kifecsegniük, elegendő volt, hogy a Fidesz első éveinek történetét higgad-

tan, egymástól függetlenül, emlékeztük és jegyzeteik alapján egymás emléktöredékeit kiegészítve elmeséljük.

Petőcz György hatalmas munkával, a legszigorúbb szakmai kritériumoknak is eleget téve a magyar oral history egyik legfontosabb – ha nem a legfontosabb – kötetét alkotta meg.

A másik könyve, amiről szólni kívánok, *A Viktor* címet viseli, és dr. Kende Péter jegyzi, aki doktori címével igyekszik megkülönböztetni magát az „igazi” Kende Pétertől, az 1956-os Intézet kuratóriumának elnökétől, a párizsi *Magyar Füzetek* alapító főszerkesztőjétől, az MTA külső tagjától. (Sajnos ez kevés. Ugyanis az „igazi” Kende Péter is doktor, ezért a fiatalabbnak illett volna még legalább egy betűt biggyesztenie a neve elé vagy családi és utóneve közé.)

Az *A Viktor* politikai pamflet, amelyből sugárzik az exminiszterelnök iránti gyűlölet. Ám ez önmagában nem lenne baj. Egy miniszterelnököt (hiszen amikor a könyv megjelent, Orbán Viktor még e funkciót töltötte be) lehet gyűlölni, lehet róla lejárató, dehonesztáló adatokat összegyűjteni, s azokat csokorba kötve közreadni. Dr. Kende Péternek a sajtószabadság biztosította lehetőségeken belül joga lett volna a regnáló miniszterelnökről, politikai pályafutásáról, politikusként elkövetett cselekedeteiről ironikus, a főszereplővel szemben ellenszenvet keltő művet írni. Dr. Kende Péter azonban súlyos szakmai hibák tömegét követte el, s ennek következtében könyvének azok a részei is kétségeket és ellenszenvet ébresztenek az olvasóban, amelyeknek az igazsága egyébként kétségbevonhatatlan.

Dr. Kende is az oral history módszerét alkalmazta. Információinak zömét olyan emberektől szerezte be, akik kapcsolatban voltak a kötet főszereplőjével. Ám amíg Petőcz könyvében egyrészt a szereplők mindig vállalják mondandójukat, másrészt a szövegben előforduló utalásokat hozzáférhetővé teszi a bőszes jegyzetapparátus, addig dr. Kende kötetében alig fordul elő, hogy az információ forrásáról tudomást szerezhethetnénk. Petőcz egzakttségével szemben dr. Kende igen gyakran olyan konklúziókhöz jut el, amelyek az amúgy is kétes premisszákból nem következnek. Írásában nyoma sincs a forráskritikának, egy-egy probléma sokoldalú körüljárásának, a tények lábjegyzettel történő hitelesítésének. Ellenkezőleg! A kötet tele van tárgyi tévedésekkel és műfajidegen elemekkel. Műfajidegennek nevezem, amikor dr. Kende a tények és az azokból szigorú szillogizmus betartásával levonható következtetések helyett regényíróként folytatja a történetet. Olyan eseményeket „dramatizál”, párbeszédessít, amelyeknél a szereplőkön kívül senki más nem volt (nem is lehetett!) jelen, ám a szereplők dr. Kendével soha nem álltak volna szóba. Révész Sándor írta a *Beszélőben*, hogy „nem cél, hogy az olvasó jobban értse a világot, csak az a fontos, hogy minél jobban utálja a Viktort”, s ezzel mélyen egyetérték. Viszont éppen a folyamatos gyűlölet, amely a kötet minden sorából sugárzik, teszi kontraproduktívvá a több mint háromszáz oldalt.

Nagy baj, hogy dr. Kendének komoly szakmai segítőitársai is akadtak. A könyvet olvasva nem nehéz kitalálni, hogy kik lehettek, de most nem nevezem meg őket, mert nyilvánvaló, hogy amikor tudásukat, ismereteiket a szerző rendelkezésére bocsátották, nem tudták – mert nem is tudhatták –, mihez segédkeznek. A nem szakmai segítőitársak, vagyis az Orbán Viktor lejárására alkalmas apró információkat szállítók nyilvánvalóan azok köréből kerültek ki, akiknek el- vagy éppen leszámolnivalójuk volt a miniszterelnökkel és/vagy családjával. Egy hatalmas ívű és rendkívül gyors karriert befutó falusi fiúnak még akkor is vannak ellenségei, ha a karrierépítésének minden eszköze támadhatatlan. Orbán esetében azonban csak az áll meg, hogy egy falusi fiú gyors és nagy ívű karriert futott be. Pályáját elvarratlan ügyek, korrupciógyanús tranzakciók, a konkurensok eltávolítása, hazugságok, be nem tartott ígéretek kísérték. Bőven elegendő lett volna, ha dr. Kende tíz-tizenkét év sajtóját nézi át, s annak alapján írja meg Orbán Viktor portréját. Persze nem (csak) a bulvársajtót kellett volna tanulmá-

nyoznia, hanem azokat az orgánumokat, amelyek a miniszterelnök beszédeit tartalmazzák, né tán el kellett volna olvasnia az interneten Orbán Viktor parlamenti felszólalásait is. Mindezek nélkül nem jöhetett létre más, mint a bulvársajtó színvonalán megírt pamflet.

Dr. Kende gyűlöli Orbán Viktort. Ez az ő magánügye. Ha azonban könyv formájában is közre akarta adni érzelmeit, akkor nagyon alaposan utána kellett volna járnia minden ténynek, még a legjelentéktelenebbnek is. Az „azt beszél”, az „egyes vélemények szerint”, az „egykori kollégiumi társai azt mesélik” típusú utalások ugyanis még azokban is ellenszenvet ébresztenek a szerző – és nem a könyv tárgya – iránt, akik egyébként nem lelkes hívei Orbán Viktornak. Különösen visszaszasztó, hogy az amúgy is kétséges forrásokból beszerzett információk alapján dr. Kende milyen jól eligazodik Orbán Viktor gondolataiban...

Természetesen kétségbevonhatatlan tény, hogy dr. Kende sok energiát fektetett a könyv megírásába, de az is kétségbevonhatatlan, hogy mindig a könnyebb ellenállás irányába haladt. Fel sem merült benne, hogy írásának tárgyáról plasztikus, differenciált képet próbáljon meg adni. Elhatározta, hogy Orbánt démonizálni fogja, s minden rendelkezésére álló tény ennek szolgálatába állított. Orbán, a politikus csak mint posztokat és állásokat, pénzeket osztogató, hataloméhes figura jelenik meg, egy frusztrált falusi fiú, brutális és máig kegyetlen, üzletfeleivel is kíméletlenül elbánó apával, zűrös ifjúkorral a háta mögött. Még az is lehet, hogy az „ajánlás” a könyv hátlapján helytálló, s az exminiszterelnök valóban Kövér László és Simicska Lajos hálójában vergődve éli az életét, s hogy ez a triumvirátus, elismerve ezen belül Orbán autoritását, elválaszthatatlan klánként vezette az országot, bonyolította a csapat zűrös pénzügeit, játszotta kised játékeit a Fideszen belül és kívül, de... De éppen elég dokumentált tény állt dr. Kende rendelkezésére, hogy ezt a munkahipotézist igazolja. Dr. Kende ugyanis nem regényt kívánt írni Magyarország miniszterelnökéről, hanem leleplező dokumentumkötetet, amely jól időzített megjelenésével befolyásolhatta a 2002-es országgyűlési választásokat. A könyv üzenete: ne szavazz arra a pártra, amelyet egy ilyen ember vezet!

A szerző sokkal nagyobb hatást érhetett volna el az ambivalens olvasók körében, ha alaposan elemzi a Fidesz, s benne Orbán politikáját, ha a meg nem épült négyes metró miatt a fővárost ért hátrányok könyvtári irodalmát tanulmányozza és mutatja be közérthetően, ha a Deák térre tervezett Nemzeti Színház áthelyezésének okait elemzi, ha bemutatja a Fidesz személyzeti politikáját indulatoktól mentesen, tényszerűen, ha elősorolja, hogy a Torgyánnal kötött elvtelen koalíció, amelynek a Fidesz a hatalmát köszönhette, mennyibe került az országnak, és hogyan ment tönkre a mezőgazdaság, ha bemutatja, hogyan lett a Fidesz áldozata a KDNP és az MDF, s ennek nyomán hogyan szűntek meg a mérsékelt jobboldali pártok, ha alaposan elemzi a Horthy-korszak értékeinek restaurációjára tett kísérleteket, ha feleleveníti a koronaátszállítás publicisztikai visszhangját, ha idézeteket sorol fel a miniszterelnök interjúiból, amelyeket a *Vasárnapi Újságnak* és a Kossuth rádió szerda reggeli mikrofonállványainak adott. És a sort szinte a végtelenségig folytathatnánk. Révész Sándort idézve: „Miért is kelle- ne hiteltelen könyvvel hitelteleníteni azt, akit hitelesen is lehet.”

A könyvben harminc oldalt kapott a bányaugy. Nyilvánvaló, hogy az egzisztenciájában súlyosan veszélyeztetett Zarándok János, akit idősebb Orbán Győző a hiteles források szerint is igyekezett tönkretenni, készséges interjúalany. A bányaugy amúgy – a Kaya Ibrahim–Josip Tót–Schlecht Csaba-történet mellett, illetve annak alágaként – az egyik legsötétebb folta a Fidesz történetének. Nem véletlen, hogy az *Élet és Irodalom* is jelentős teret szentelt a témának. De dr. Kendének ezt a valóban paradigmikus ügyet minden részletében dokumentálva kellett volna az olvasó elé tárnia. Tényszerűen be lehetett volna mutatni, hogy miként bánt el a miniszterelnök apja – miniszterelnöki apa minőségében – egykori barátjával, hogy neki nagyobb kőnc jusson. S a fia nyilván nem intette mérsékletre!

S itt álljunk meg egy pillanatra. Dr. Kende sok ténybeli tévedése ellenére az alapvető történések vonatkozásában vélhetően nem, vagy nem sokat tévedett. Dátumokat, eseményeket összekevert ugyan, de nem közölt ezeket illetően hamis információt. Ha ugyanis fontos ténybeli kérdésekben is elragadta volna írói fantáziája, sokan beperelték volna. Így -- elmondása szerint -- *csak* életveszélyesen megfenyegették.

Dr. Kende könyve az igénytelen kompiláció, a zömében források megjelölése nélküli oral history és az írói fantázia keveréke, amelyet a gyűlölet malterja tart össze. Kár, hogy a választások előtt a későbbi győztes MSZP nem vette észre, hogy ezt a szerzőt és ezt a könyvet nem szabad vállalnia.